

Бранко М. Ракић¹
Универзитет у Београду, Правни факултет,
Катедра за међународно право и међународне односе
Београд (Србија)

811.163.41'373.237:305-055.1/.2
811.163.41'272(497.11)
Оригинални научни рад
Примљен 23/09/2021
Прихваћен 27/09/2021
doi: [10.5937/socpreg55-34110](https://doi.org/10.5937/socpreg55-34110)

ДИВЉА ГРАДЊА У СФЕРИ ЈЕЗИКА^{2,3}

„На крају крајева, језици су душа културе.”

– Федерико Мајор, Генерални директор Унеска, 1998.

Сажетак: Констатујући да је друштвена акција у циљу постизања што већег степена равноправности између мушкараца и жена потребна и корисна, аутор доводи у питање ваљаност приступа из недавно усвојеног Закона о родној равноправности који настоји да родну равноправност успоставља, уз остало, присилном интервенцијом у сфери језика, кроз наметање примене тзв. „родно осетљивог језика”. Поред тога што овакав приступ тешко да би могао да заиста допринесе равноправности, присилна интервенција у сфери језика представља повреду језика као сегмента нематеријалног културног наслеђа, што је супротно Уставу Републике Србије и низу међународноправних аката. Срећом, одредбе Закона о родној равноправности које се односе на примену родно осетљивог језика су у тој мери непрецизне, нејасне и пуне унутрашњих контрадикторности да се може констатовати да су непримењиве.

Кључне речи: родна равноправност, језик, родна осетљивост, културно наслеђе, еволутивност, закон, наметање, дискриминација

---

¹ branko@ius.bg.ac.rs

² Рад је резултат истраживања спроведеног у оквиру научно-истраживачке делатности Правног факултета Универзитета у Београду, коју подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

³ Аутор изражава захвалност колегиници Мини Кузминац, докторанткињи на Правном факултету Универзитета у Београду и дипломираном филологу, на корисним саветима у вези са лингвистичким питањима.

1. Ограничења легислативних овлашћења државе у сфери културног наслеђа

Упркос својој ширини, законодавна моћ државе није апсолутна. Правна ограничења законодавне моћи државе проистичу из устава те државе⁴ и из међународног права.

Шта ако би рецимо Народна скупштина Републике Србије донела закон у коме би прописала обавезу да се све манастирске цркве у Србији надзидају за још по 5 метара? Да ли би таква одредба била правно ваљана и као таква могла да опстане у правном систему Србије?

Као каснија и специјалнија одредба истог ранга у односу на одредбе нашег права којима су на законском нивоу регулисани грађење и заштита културног наслеђа, ова норма би могла да дерогира те генералније одредбе. Међутим, одредба о надградњи манастирских цркава била би у супротности са чланом 89. Устава Републике Србије, којим је, између осталог, прописана обавеза чувања културног наслеђа.⁵ Осим тога, обавеза очувања културног наслеђа проистиче и из одговарајућих међународних уговора чији је потписник Република Србија, који, према Уставу, имају већу правну снагу од закона.⁶

2. Ко одређује шта јесте а шта није културно наслеђе?

Све до почетка XXI века и међународни и национални прописи су штитили искључиво материјално (непокретно и покретно) културно наслеђе,⁷ а тек од почетка XXI века у међународни систем заштите културног наслеђа улази нематеријално културно

---

⁴ Мада је усвајање устава саставни део те моћи, али када устав постоји закони и нижи акти не смеју бити у супротности са њим.

⁵ Члан 89. Устава Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 98/2006”) гласи:
„Свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом.
Посебна одговорност за очување наслеђа је на Републици Србији, аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе.”

⁶ Члан 194. ставови 2–5. Устава Републике Србије, који регулише хијерархију правних аката, гласи:

„Устав је највиши правни акт Републике Србије.

Сви закони и други општи акти донети у Републици Србији морају бити сагласни са Уставом. Потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део су правног поретка Републике Србије. Потврђени међународни уговори не смеју бити у супротности са Уставом.

Закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права.”

⁷ Тада је углавном коришћен израз културна добра, а понекад и културни предмети. У међународним документима културно наслеђе, или баштина, што је други превод за исти појам, помињано је само у неким одредбама, а документ у коме је и у наслову и у целом тексту на систематичан начин коришћен израз културна баштина/наслеђе је поменута Унескова Конвенција о заштити светске природне и културне баштине из 1972. године. Ово првенствено због тога што се ради и о културној и о природној баштини и што се хоће истаћи

наслеђе, усвајањем 2003. године у оквиру Унеска Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа, чији је потписник и Србија.⁸ Захваљујући пре свега тој конвенцији⁹ мења се приступ заштити културног наслеђа. Наиме, раније су објекти заштите, покретна и непокретна добра, били штићени због својих инхерентних естетских, уметничких и историјских вредности и значаја, а субјективни елемент, однос људских група које су створиле, које одржавају или које су на други начин суштински повезане са тим наслеђем, није готово уопште узиман у обзир. Са увођењем у међународни и националне правне системе заштите нематеријалног културног наслеђа, у фокус пажње улази и наведени субјективни елемент. Ово због тога што нематеријално културно наслеђе (тј. према дефиницији из члана 2. тачка 1. Конвенције из 2003. године, „праксе, прикази, изрази, знања, вештине, ... које заједнице, групе и, у појединим случајевима, појединци, препознају као део свог културног наслеђа”) заправо постоји и опстаје кроз људе, његове носиоце и не може, за разлику од материјалног наслеђа, постојати само за себе, и што је чињеница да их људи препознају као део свог културног наслеђа детерминишући фактор у погледу тога шта јесте а шта није културно наслеђе.

Овај приступ поимању проблематике културног наслеђа проширио се из сфере нематеријалног и на материјално културно наслеђе, тј. на културно наслеђе уопште. Тако, према дефиницији из члана 2. Оквирне конвенције Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво,¹⁰ „израз ‘културно наслеђе’ (дакле и материјално и нематеријално, Б.М.Р) означава скуп ресурса наслеђених из прошлости, које људи идентификују, независно од власништва над њима, као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција”¹¹ а у истом члану је уведен и појам „заједница повезана наслеђем” (*heritage community*) и тај израз „означава скуп појединаца који вреднују одређене аспекте културног наслеђа које желе да, у оквиру јавног деловања, одрже и пренесу на будуће генерације”^{12 13}

њен значај за човечанство, што тешко да би могло бити остварено изразом „светска природна и културна добра”.

⁸ Народна скупштина Републике Србије усвојила је 5. маја 2010. године Закон о потврђивању Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа (Службени гласник РС, Међународни уговори 1-10, 2010).

⁹ А и Унесковој Конвенцији о заштити и унапређењу разноврсности културних израза из 2005. године.

¹⁰ „Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори”, бр. 1 од 21. маја 2010.

¹¹ Члан 2. тачка а. Оквирне конвенције.

¹² Члан 2. тачка б. Оквирне конвенције.

¹³ Ово субјективизовање и самог појма културног наслеђа и укључивање у право заштите културног наслеђа појма заједнице повезане наслеђем и одређивање улоге таквих заједница, према ставу теоретичара, „... значи да би свест о наслеђу у будућности требало да проистиче не само из професионалне експертизе, већ и из тежњи група становништва које ... су повезане сврховитом приврженошћу одређеном наслеђу” (Vicha, 2014, стр. 33) односно „(к)ултурно наслеђе не само да има објективну димензију, већ је посебно важно због његове субјективне димензије, у смислу како га појединци и заједнице доживљавају као повезано са њиховим културним идентитетом и осећајем припадности заједници” те „(у)право суштинска веза између културног наслеђа и културног идентитета појединаца,

Стављање у фокус у сфери заштите културног наслеђа човека, тј. појединаца, људских заједница и група, резултирало је тиме да право на приступ културном наслеђу и на уживање културног наслеђа почне да се сматра и третира, у међународноправним актима из области заштите културног наслеђа, као саставни део корпуса људских права (о томе детаљније у: Rakić, 2020, str. 1210-1259; Donders, 2020, str. 379–406; Blake, 2015. str. 271–312), и то као сегмент права на учешће у културном животу заједнице, прокламованог у Универзалној декларацији о људским правима из 1948. године¹⁴ и Међународном пакту о економским социјалним и културним правима из 1966. године.¹⁵

Како само одређење појма културног наслеђа укључује однос појединаца, група и заједница према њему и како је право на приступ културном наслеђу и уживање културног наслеђа људско право, то је јасно да такво право мора постојати независно од воље државе да одређену творевину сматра и прогласи (или не сматра и не прогласи) за културно наслеђе. Заправо, саставни део тог људског права треба да буде и право титулара (појединца, групе и заједнице) да тражи од државе да одређену творевину за коју сматра да испуњава субјективне и објективне услове и тиме чини сегмент културног наслеђа прогласи за културно наслеђе и упише је као такву у одговарајући регистар (што ће држава учинити само ако та творевина наведене услове заиста и испуњава), односно да учествује у ономе што се назива „поступком идентификавања” тог културног наслеђа.¹⁶ Дакле, културно наслеђе је културно наслеђе на основу тога што има одговарајуће објективна и субјективна својства, а држава (или евентуално међународна организација) својим актом то само констатује. С намером или без намере, морамо приметити, у нашем Закону о културним добрима из 1994. године¹⁷ срећно је употребљен израз „утврђивање”,¹⁸ који више одговара природи акта о коме се ради од израза „проглашење”.

група и човечанства оправдава националну и међународну заштиту и очување културног наслеђа” (Donders, 2020, str. 379-380)

¹⁴ Члан 27. став 1.

¹⁵ Члан 15. став 1. тачка а) и б).

¹⁶ У извештају Фариде Шахид, Специјалног известиоца за културна права УН, од 21. марта 2011. године, поднетог Савету за људска права УН у складу са његовом резолуцијом 10/23 (Human Rights Council, Report of the independent expert in the field of cultural rights, Farida Shaheed, A/HRC/17/38 of 21 March 2011) наведено је да у круг овлашћења појединаца и заједница из оквира њиховог (индивидуалног и колективног) људског права на приступ културном наслеђу и уживање културног наслеђа спада, између осталог, и право „учешћа у идентификовању културног наслеђа” (параграф 79), а у разради овог овлашћења је препоручено: „Никакав упис културног наслеђа на Унескову листу или на националну листу или регистар не би требало да буде затражен или одобрен без претходног, слободног и информисаног пристанка дотичне заједнице.” (параграф 80, тачка ц). А у Оквирној конвенцији Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво је стране уговорнице су се обавезале да „ће подстицати” грађане на учешће, између осталог, у „процесу идентификације ... културног наслеђа” (члан 12. тачка а).

¹⁷ „Службени гласник Републике Србије”, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони, 99/2011 – др. закон и 6/2020 – др. Закон.

¹⁸ Тако члан 3. став 1. прописује: „Културна добра се утврђују у складу с одредбама овог закона”, а Глава IV Закона (са члановима 47–58) насловљена је „Утврђивање културних

3. Да ли је језик културно наслеђе?

За огромну већину људи нема никакве сумње да језик јесте сегмент културног наслеђа. И то, по својој природи, сегмент нематеријалног културног наслеђа. Јер шта јесте културно наслеђе ако језик није?¹⁹

Још је Унескова Декларација о културним политикама из Мексико Ситија, из 1982. године, у дефиницију културног наслеђа унела и материјално и нематеријално наслеђе, и као један од његових елемената на првом месту навела језик.²⁰ И Унескова Препорука о очувању традиционалне културе и фолклора, усвојена 1989. године као један од првих докумената (иако необавезујући) који се бави нематеријалним културним наслеђем, подвлачећи у својој Преамбули „важност фолклора као саставног дела културног наслеђа и живе културе”, у дефиницији фолклора је, међу елементима који га чине, навела на првом месту језик.²¹ Из Завршног извештаја са Међувладине конференције о културним политикама за развој одржане у Штокхолму од 30. марта до 2. априла 1998. године, може се видети да се и на њој о језику говорило као

добра”. Ова глава се бави поступком доношења акта којим се утврђује да је нека творевина културно добро. Уписом у регистар се бави Глава V. Чини нам се да наведени међународни документи под „идентификовањем” културног наслеђа подразумевају и доношење акта о утврђењу и упис у регистар. Али то је технички и не много битан детаљ.

¹⁹ И Рикс Смејтс (Rieks Smeets), холандски лингвиста, ранији шеф Унесковог Одсека за нематеријално културно наслеђе и секретар Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа (*Chief of the Intangible Heritage Section at UNESCO and Secretary of the Intangible Cultural Heritage Convention*), констатује следеће: „Суочени са питањем који домени припадају нематеријалном културном наслеђу, људи скоро увек помињу језик, често уз музику и плес.” (Rieks Smeets, 2004, стр. 156)

²⁰ „23. Културно наслеђе једног народа укључује дела његових уметника, архитеката, музичара, писаца и научника, као и дела анонимних уметника, изразе народне духовности и скуп вредности које дају смисао животу. Оно обухвата и материјална и нематеријална дела кроз која се изражава креативност тог народа: језике, обреде, веровања, историјска места и споменике, књижевност, уметничка дела, архиве и библиотеке.” – Декларација о културним политикама из Мексико Ситија, параграф 23. (https://culturalrights.net/descargas/drets_culturals401.pdf).

Декларацију о културним политикама из Мексико Ситија (*The Mexico City Declaration on Cultural Policies*) је усвојио Унеско 1982. године, током Светске конференције о културним политикама „Мундиакулт” (*Mundiacult World Conference on Cultural Policies*), са циљем утврђивања нових праваца културне сарадње и ближе комуникације међу људима.

²¹ „Фолклор (или традиционална и популарна култура) је свеукупност на традицији заснованог стварања неке културне заједнице, израженог од стране групе или појединаца и препознатог као да одражава очекивања заједнице пошто одражава њен културни и друштвени идентитет; његови стандарди и вредности преносе се усмено, имитацијом или на други начин. Његови облици су, између осталог, језик, књижевност, музика, плес, игре, митологија, ритуали, обичаји, рукотворине, архитектура и друге уметности.” – UNESCO, Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, adopted on 15 November 1989 by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, paragraph A, доступно, 15. августа 2021. године, на следећој интернет страници: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

значајном сегменту културног наслеђа.²² А у тексту изложеном на Унесковом међународном округлом столу насловљеном „Нематеријално културно наслеђе – радне дефиниције”, одржаном у Пијемонту у Италији од 14. до 17. марта 2001. године,²³ у процесу који је водио ка усвајању Унескове Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године, Унескова консултанткиња Џенет Блејк је такође уврстила језике у облике нематеријалног културног наслеђа (*Janet Blake, 2001*).

Као што се може видети, пре усвајања Унескове Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године, у релативно ограниченом броју необавезујућих докумената и расправа на конференцијама где је помињано нематеријално културно наслеђе, језик је третиран као један од кључних облика у којима се нематеријално наслеђе испољава. Након доношења Конвенције из 2003. године, ствари су постале нешто сложеније. По нашем мишљењу ипак само наизглед.

У члану 2. тачка 1. Унескове Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године садржана је следећа дефиниција нематеријалног културног наслеђа:

„За потребе ове конвенције ... '(не)материјално културно наслеђе' означава праксе, приказе, изразе, знања, вештине, као и инструменте, предмете, артефакте и културне просторе који су с њима повезани – које заједнице, групе и, у појединим случајевима, појединци, препознају као део свог културног наслеђа. Овакво нематеријално културно наслеђе, које се преноси с генерације на генерацију, заједнице и групе изнова стварају, у зависности од њиховог окружења, њихове интеракције са природом и њихове историје, пружајући им осећај идентитета и континуитета, и на тај начин промовишући поштовање према културној разноликости и људској креативности...”

Напред изнети претпостављени одговор грађана на питање из горњег поднаслова говори о томе да се језик уклапа у ову дефиницију – језик сасвим сигурно јесте творевина (пракса, израз, знање и вештина) коју заједнице, групе и појединци препознају као део свог културног наслеђа, која се преноси са генерације на генерацију и која заједницама и групама пружа осећај идентитета и континуитета (уп. *Šuvaković, 2019*). И све остало што стоји у цитираној дефиницији.²⁴

---

²² Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 30th March – 2nd April 1998, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998, paragraphs 27, 52 and 55.

²³ International Round Table “Intangible Cultural Heritage” – Working definitions (Piedmont, Italy, 14th to 17th March 2001)

²⁴ Тако Рикс Смејтс каже:

„... језици се преносе са генерације на генерацију, стално се поново стварају, претпостављају знање и вештине, а говорење би се могло сматрати језичким праксама и изразима. Коначно, језици по правилу играју важну, ако не кључну улогу у идентитетима група и појединаца“ (*Smeets, 2004, str. 156-157*).

А и Бруно де Вите констатује да језик у потпуности одговара дефиницији нематеријалног културног наслеђа из члана 2. тачка 1. Конвенције. Цитирајући реченицу по реченицу из те дефиниције де Вите констатује да „тешко би се могло тврдити... да језици ... заједница нису обухваћени том широком дефиницијом”, да се „тешко може порећи да језик који

Ипак, међу „областима” у којима се „испољава *inter alia*” нематеријално културно наслеђе из цитиране дефиниције, побројаним на нетаксативној листи изнетој у члану 2. тачка 2. Конвенције, не налази се уопште језик као такав, већ се у подтачки а. наводи да се нематеријално културно наслеђе испољава и у „усменим традицијама и изразима, укључујући и језик као носиоца нематеријалног културног наслеђа”. Ова одредба, дакле, не третира језик као такав као сегмент нематеријалног културног наслеђа, већ он спада у нематеријално културно наслеђе једино као средство (пре)ношења (на енглеском *vehicle*, а на француском *vecteur*) нематеријалног културног наслеђа.²⁵

Рикс Смејтс (Rieks Smeets, 2004, str. 157) и Џенет Блејк (Janet Blake, 2015. str. 189–190), учесници у процесу израде текста Конвенције, сведоче о различитим погледима учесника у преговорима у погледу третирања језика као сегмента нематеријалног културног наслеђа у тексту Конвенције, тј. о томе да је приликом израде текста Конвенције постојао и да је одбијен предлог да се међу примере нематеријалног културног наслеђа уврсти и језик као такав.²⁶

Ипак, не би смо могли да се сложимо са закључком да се језик сам по себи не може, према Конвенцији или генерално посматрано, сматрати за манифестацију нематеријалног културног наслеђа²⁷, већ делимо став Бруна де Витеа да наведено

заједница говори доприноси стварању ... осећаја идентитета и континуитета”, те да „ако је централни циљ Конвенције, према члану 1(а), да се очува одрживост или обезбеди ревитализација нематеријалног културног наслеђа, онда би језик изгледао као одговарајући предмет заштите, јер су многи светски језици угрожени” (de Witte, 2020, str. 372)

²⁵ Или, како каже Бруно де Вите, „језик је заштићен зато што и у мери у којој он пружа израз неком елементу нематеријалног културног наслеђа заједнице који није сâм језик” (de Witte, 2020, str. 371).

²⁶ Бруно де Вите као разлог тог рестриктивног приступа износи отпор држава спољњем мешању у унутрашње културне политике и страх да би прописивање обавеза на овом плану могло да се прелије на шкакљиву област државне политике у области званичне употребе језика (Bruno de Witte, 2020, str. 372). Де Вите се код ове констатације позива на Ану Врдољак (Vrdoljak, 2014, str. 139–175). Други разлог за који се наводи да је утицао на неуношење језика као таквог на наведену нетаксативну листу је то што би уношење језика на међународне, па чак и националне листе нематеријалног културног наслеђа (а Конвенција предвиђа успостављање тих листа) довело до затрпавања тих листа бројним језицима који постоје у свету и створило велике трошкове. На то указује, како истиче Рик Смејтс (Rieks Smeets, 2021), процес одређивања критеријума Унесковог програма Проглашења ремек-дела усменог и нематеријалног наслеђа човечанства из 2001. године (Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity), претече на основу Конвенције из 2003. године успостављене Унескове Репрезентативне листе нематеријалног културног наслеђа. И Лукас Ликсински износи мишљење да је комитет за израду нацрта Конвенције из 2003. водио рачуна о сасвим извесно великим трошковима заштите свих језика као дела наслеђа (Lucas Lixinski, 2013, str. 162).

²⁷ Такав закључак рецимо износи Тулио Сковаци. Он, наиме, указавши на различите ставове преговарача приликом доношења Конвенције о томе да ли треба набројати и језик као такав као елемент нематеријалног културног наслеђа, чињеницу да то није урађено сматра основом за закључак да према Конвенцији језик као такав није нематеријално културно наслеђе, већ само онда ако је средство за манифестовање неког другог нематеријалног наслеђа (Tullio Scovazzi, 2012, str. 182).

„рестриктивно одређење нематеријалног наслеђа из текста Конвенције ... не негира да је језик елемент културног наслеђа, јер тешко да би то могло” (Bruno de Witte, 2020, str. 372). Јер иако је језик као такав изостављен са листе из члана 2. тачка 2. где су наведене „области” у којима се „испољава *inter alia*” нематеријално културно наслеђе, језик се, као што смо видели, као такав у потпуности уклапа у дефиницију нематеријалног културног наслеђа из члана 2. тачка 1. Конвенције. Осим тога, историјско тумачење би морало да укључи и разумевање обухвата нематеријалног културног наслеђа изражено у необавезујућим документима и на међународним скуповима пре доношења Конвенције.

И још један аргумент у прилог тога да је језик као такав културно наслеђе. Сваки народ, без изузетка, поседује велики број елемената нематеријалног културног наслеђа. Највећи део тих творевина не би могао да постоји без језика, који им је носилац и преносилац.²⁸ При таквом стању ствари, када се има у виду мноштво разноврсних елемената нематеријалног културног наслеђа различитих народа чији су (пре)носиоци језици тих народа, за сваки од језика се може констатовати да он, носећи и преносећи бројне „усмене традиције и изразе” народа који га говори, није само неким својим аспектом или сегментом (пре)носилац нематеријалног наслеђа него је „као такав” преносилац широког обима нематеријалног наслеђа датог народа. Може се рећи да збир начина на који језик носи и преноси различите друге елементе нематеријалног културног наслеђа датог народа заправо чини тај језик „као такав”.

Конечно, то што у Конвенцији из 2003. године језик као такав није наведен као једна од области у којима се нарочито испољава нематеријално културно наслеђе не представља сметњу да државе то учине у својим националним прописима, било да се ради о имплементационим прописима потписница Конвенције, било да се ради о земљама које нису уговорне стране Конвенције. Тако, истичући „значај флексибилног модела из Конвенције из 2003. године који јој омогућава да одговори на нова разумевања и нове ситуације” и указујући на могућност да државе потписнице у своје имплементационе акте унесу и елементе којима се текст Конвенције није експлицитно бавио, Џенет Блејк истиче управо пример језика, које одређени број афричких и латиноамеричких држава потписница Конвенције из 2003. године

---

²⁸ О овој повезаности, упозоравајући на опасности којима су изложени језици, на најлепши и најјезгровитији могући начин је указао генерални директор Унеска Федерико Мајор, у свом уводном обраћању поменутој Међувладиној конференцији о културним политикама за развој одржаној у Штокхолму од 30. марта до другог априла 1998. године:

„Развојем комуникације на неравноправан начин, као што то сада чини, глобализација ће неизбежно резултирати неким степеном културне стандардизације и униформности, а ми ћемо бити губитници. Под комбинованим ефектима урбанизације, промена животног окружења и стилова живота и уједначавања које употреба савремених технологија често доноси са собом, скоро 90 одсто светских језика може нестати, а с њима и читави делови наше културног наслеђа. На крају крајева, језици су душа културе. Они изражавају више од језика самих по себи јер долазе из дубине векова, доносећи са собом културни талог који чини основу наше будућности. Не смемо дозволити да нестану. Морамо их заштитити.”

– Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 30 March – 2 April 1998, Opening Address by Mr. Federico Mayor, Director-General of UNESCO, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998, p. 82.

у својим прописима третирају као домен нематеријалног културног наслеђа (Janet Blake, 2015. стр. 190), док Лукас Ликсински подсећа и да Афричка унија третира језике као елемент нематеријалног културног наслеђа (Lucas Lixinski, 2013, стр. 82–83).²⁹ Поред примера афричких и латиноамеричких националних регулатива, и устави неких европских земаља говоре о језицима као таквим као сегменту нематеријалног културног наслеђа, попут Шпанског устава³⁰ и Устава Француске.³¹

На крају можемо са сигурношћу да закључимо да су језици сасвим извесно сегмент нематеријалног културног наслеђа, па је то случај и са српским језиком и другим језицима који се говоре на територији Републике Србије. А обавеза очувања језика као сегмента нематеријалног културног наслеђа проистиче како из наведеног члана 89. Устава Републике Србије, тако и из међународног права и то, ако чак и оставимо као спорно да ли такву обавезу ствара Конвенција из 2003. године, онда из других докумената који предвиђају на општи начин обавезу очувања културног наслеђа, попут Европске конвенције о култури из 1954. или Оквирне конвенције Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво из 2005. године итд.

А када говоримо о очувању језика, оно не значи потпуно замрзавање стања и искључење било каквих промена. Као ни други елементи нематеријалног културног наслеђа, ни језик није статичан и непромењив, већ је жив и подложен еволуцији. Како Стедлер и други кажу: „Људски језици пружају најбољи пример еволутивних својстава у култури” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, стр. 172). Ипак та еволуција не сме да угрози суштинску стабилност сваког језика, која је предуслов за нормално одвијање његове друштвене функције, и мора се одвијати на природан, језику инхерентан начин и по језику инхерентним законитостима, чије функционисање је веома сложено.³²

²⁹ Да би указао на „пример практична примене овог аспекта нематеријалног културног наслеђа”, Ликсински се позива на чланак Матилде Бурден о Музеју језика африканс у Кејптауну (Matilda Burden, 2007, стр. 82–91).

³⁰ Члан 3. став 3. Шпанског устава предвиђа: „Богатство различитих језичких модалитета Шпаније је културно наслеђе које ће бити предмет посебног поштовања и заштите”.

³¹ Члан 75-1 Устава Француске је наизглед рестриктивнији јер се односи на регионалне језике: „Регионални језици су део баштине Француске”. Међутим, мислимо да наведена квалификација *a fortiori* важи и за француски језик, који је, по члану 2. став 1 Устава, „језик Републике”.

³² Стедлер и други даље кажу:

„Људски језици ... су састављени од друштвено научених конвенција које се стално реплицирају и које показују велику разноликост широм света. Важни аспекти динамике промене језика су добро схваћени. Прво, промена језика је спорадична. Од свих конвенција које чине један језик, у било којем тренутку већина њих се не мења, већ се верно понавља, од основних образаца реда речи до детаља изговора појединих речи. Језици се чврсто преносе током многих генерација, што је неопходан услов за њихову употребу као средства комуникације. Друго, када се конвенција ипак промени, појединци ће постепено заменити устаљену варијанту новом” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, стр. 172).

А Мортен Кристијансен и Сајмон Кирби констатују сложеност језичке еволутивности следећим речима:

„Језик ... никада није статичан, мења се током времена и унутар популација које су и саме динамичне. Бескрајно је флексибилан и (скоро) универзално присутан. То је далеко најсложеније понашање које познајемо – огромни напори истраживања језика 20. века

Супротно овом научно утемељеном ставу, ауторке „Водича за употребу родно осетљивог језика у јавној управи у Србији” донетог у оквиру кампање у прилогу принудног интервенисања зарад измена у језику у циљу доприноса родној равноправности (наметањем, мимо наведених језику инхерентних законитости по којима се језик мења, тзв. „родно осетљивог језика”) кажу следеће:

„Стандардни језик је нормирана и престижна форма језика, остварена углавном међу образованим изворним говорницима. ... Стандардизација језика је ствар договора оних који имају моћ над језиком, а мање је део природе језика. Стандардизацијом се бави и посебна дисциплина – планирање језика. Стандардни језик се користи у писаној и говорној комуникацији у администрацији, медијима, институцијама образовања.” (Savić, Stevanović, 2021)

Поред тога што помало застрашујуће звучи сам израз „имати моћ над језиком”, давање предности тој моћи у односу на природу језика, чак и када се ради о стандардизацији, апсолутно је неприхватљиво. Утврђивање онога што је стандардни језик може се и мора се кретати само у оквирима онога што је настало природним током стварања и мењања језика, у складу са језику инхерентним законитостима. А свака употреба „моћи над језиком” изван тих оквира представља насиље над језиком и нарушавање језика као вида културног наслеђа.

Наведена еволутивност по језику својственим законитостима је такође саставни део језика као сегмента културног наслеђа. Када се штити језик као културно наслеђе, штити се и та његова инхерентна еволутивност и језику иманентне законитости по којима се та еволутивност реализује и одвија.

4. Законске интервенције на језику зарад „родне равноправности” у праву Републике Србије

Да је свака дискриминација, па и она на основу рода, нешто против чега се треба и мора одлучно борити, то је сваком разумном човеку неспорно. Да треба отклањати стереотипе који могу представљати основ за дискриминацију или стварати атмосферу која јој погодује, такође не би требало да буде спорно.

Ипак, и када се ради о корисним и неупитним стварима постоји мера до које се може ићи и граница која се не сме прећи, јер у противном постоји ризик да се корисна ствар претвори у своју супротност. То се управо дешава последњих година у Србији са настојањима радикалних феминистичких кругова (в. Antoniћ, 2011) да се принудно наметне коришћење нечега што они називају „родно осетљивим (сензитивним) језиком”. Настојањима која су успела да савладају отпоре струке и сасвим извесно већинске народне воље и да се пробију у јавну сферу, све до законодавног нивоа.

у многим дисциплинама само нас подсећају колико о језику још морамо да откријемо.” (Christiansen, Kirby, 2003, str. 304–305)

О еволутивној природи језика и начину на који они еволуирају видети нпр. и у Anastasia Thanukos, 2008, као и Hauser, Chomsky and Tecumseh Fitch, 2002.

Наведена кампања своју кулминацију је достигла усвајањем Закона о родној равноправности, 20. маја 2021. године.³³ Тим законом је предвиђено (или је бар постојала намера да се предвиди) искорењивање одударања граматичког у односу на природни род, тј. предвиђена је обавезна примена „родно осетљивог језика“. Све ово коришћењем напред наведене „моћи над језиком“ за коју је неко поверовао да је поседује.

У српском језику постоји тзв. граматички род речи (именица, заменица, придева, бројева и партиципа), и то мушки, женски и средњи. Тај род је код именица непромењив, тј. свака именица има један свој род (појављује се само у мушком, женском или средњем роду). Тамо где именице означавају жива бића, та бића по правилу имају и свој пол, мушки и женски, тј. мушки и женски природни род (то није род саме именице, него бића које именица означава). Граматички род именица најчешће одговара, али не мора нужно да одговара природном роду бића која именица означава (в. Klajn, 2005, стр. 47; Piper, Klajn, 2013, стр. 53–57).

Овакво стање је инхерентно својство српског језика (и не само српског, слично је и са низом других језика, попут рецимо француског). Језик пролази кроз еволуцију, по себи својственим законитостима, пратећи и животна кретања и захтеве живота, па настају и нове речи, при чему неке именице које означавају жива бића имају граматички род који одговара полу тих лица, а неке не. Језик рефлектује и друштвене односе и промене у сфери језика некад следе, додуше у једном спором и суптилном процесу, промене у тим односима. И језик повратно може да има одређеног утицаја на обликовање друштвених односа, али свакако нема ту моћ да их суштински мења. Или како констатује Одбор за стандардизацију српског језика САНУ:

„Поглед на свет, систем културе или друштвени систем нису условљени пуким постојањем или непостојањем одређених граматичких категорија, те се они стога не могу ни мењати њиховим увођењем или инсистирањем на доследности њихове употребе.“³⁴

У сваком случају, као што смо већ рекли, наведене интеракције и промене у сфери језика дешавају се на један природан, спонтан начин и никако нису и не могу бити резултат наметања. Тај природни еволутивни карактер језика, у складу са језику инхерентним законима, чини, као што смо већ рекли, сегмент језичког културног наслеђа.

Закон о родној равноправности, налажући присилне промене у сфери језика нарушава један од најбитнијих сегмената нашег културног наслеђа и то његовог нематеријалног дела – српски језик (а и друге језике који се говоре у Србији и који имају одговарајуће карактеристике).

У члану 6. став 1. тачка 17. Закона о родној равноправности, родно осетљив језик је дефинисан на следећи начин:

„родно осетљив језик јесте језик којим се промовише равноправност жена и мушкараца и средство којим се утиче на свест оних који се тим језиком служе у

³³ “Службени гласник РС”, број 52/2021

³⁴ Одлука број 60 Одбора за стандардизацију српског језика, од 24. фебруара 2011. године (текст који је претходно усвојило Научно веће Института за српски језик САНУ) – <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

правцу остваривања равноправности, укључујући промене мишљења, ставова и понашања у оквиру језика којим се служе у личном и професионалном животу³⁵

Чланом 10. став 3. тачка 6) Закона о родној равноправности предвиђено је да се посебним мерама мора обезбедити „употреба родно сензитивног језика како би се утицало на уклањање родних стереотипа при остваривању права и обавеза жена и мушкараца”. Чланом 25. став 1. Закона органи јавне власти су обавезани, поред осталог „да континуирано прате употребу родно осетљивог језика у називима радних места, положаја, звања и занимања”. Чланом 37. став 1. тачка 4) подтачка (3) Закона прописано је, у области образовања и васпитања, науке и технолошког развоја, обавезно „коришћење родно осетљивог језика, односно језика који је у складу са граматичким родом, у удбеницима и наставном материјалу, као и у сведочанствима, дипломама, класификацијама, звањима, занимањима и лиценцама, као и у другим облицима образовно-васпитног рада”. Према члану 44. став 3 „(с)редства јавног информисања дужна су да приликом извештавања користе родно осетљив језик...”. Чланом 73. став 1. прописано је да су „Влада, односно надлежни орган аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе дужни ... да ускладе одговарајуће акте... у року од шест месеци од дана ступања на снагу овог закона” (не пише са чим да ускладе, али ваљда се мисли на усклађивање са захтевима из Закона), док је ставом 2. предвиђена одложена примена наведених чланова 37. став 1. тачка 4) подтачка (3) и члана 44. став 3. тако што ће те одредбе почети да се примењују три године након усвајања Закона, што значи од 20. маја 2024. године.

Када се посматрају наведене одредбе, остаје нејасно шта је заправо родно осетљиви/сензитивни језик. Дефиниција из члана 6. став 1. тачка 17. Закона указује на то шта се жели постићи применом родно сензитивног језика али не и на то шта је тај језик, каква су му својства и садржина. Правни стандард на овом плану не постоји, а из званичних стратешких докумената који су усвајани (још и пре доношења закона о коме је реч) у циљу остваривања родне равноправности није јасно одређено шта је то тачно „родно осетљиви језик”.³⁶

---

³⁵ Посебно морамо да скренемо пажњу на то да ова дефиниција указује (мада је и она конфузна, па је тешко бити сигуран у то на шта указује) на то да је циљ да се „родно осетљив језик” уведе не само на јавном нивоу, него и у „личном животу” људи. То чини циљани домет овог закона далеко већим и његово циљано дејство далекосежнијим.

³⁶ Тако је рецимо у Националној стратегији за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са акционим планом за период од 2016. до 2018. године коју је донела Влада Републике Србије, уз осврт на неиспуњена очекивања од претходног документа исте врсте, констатовано:

„Примена политике једнаких могућности и родне равноправности подразумева употребу недискриминаторног, родно осетљивог језика. Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, чије се активности односе на период до 2015. године, препоручила је увођење недискриминаторне терминологије и стандардизацију српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих израза у прописима и комуникацији. Ова препорука није реализована.” („Службени гласник РС”, број 4 од 22. јануара 2016. – страна 4. документа)

Изједначивши родно осетљиви језик са недискриминаторним језиком, аутори овог документа су или сузили појам онога што сматрају родно осетљивим језиком на оно што

Када се у сфери науке говори о родно осетљивом језику најчешће се мисли на оно о чему су у много наврата највећи стручњаци за наш језик писали на крајње критички начин, а то је на првом месту стварање нових социјалних фемининатива³⁷ до сада непознатих српском језику или ширење употребе социјалних фемининатива који се користе само у неким (по правилну неформалнијим) стиливима на све језичке стилове.³⁸

елиминише изразе који заиста имају дискриминаторни карактер (који представљају или доводе до различитог третирања у истим ситуацијама или истог третирања у различитим ситуацијама) или неосновано проширено третирају појам дискриминације. Осим тога, иако се залаже за увођење нечега што је новина у односу на вековну језичку праксу, овај документ те новине назива ни мање ни више него „правилном употребом рода и одговарајућих изрази”. Када се има у виду наведена чињеница на коју су указали Стедлер и други да су „људски језици ... састављени од друштвено научених конвенција које се стално реплицирају” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, str. 172), мало је превише непостојећу праксу у сфери језика сматрати правилном (само зато што неко, макар и из најхуманије намере, жели да је уведе), а вековну праксу, односно друштвено научене и вековима реплициране конвенције, сматрати за неправилне. А наведена Национална стратегија на крају не даје одговор на то шта је родно осетљиви језик, већ, у намери да „у недостатку стандардизоване терминологије родне равноправности” да „уједначено ... значење појединих изрази”, даје следећу дефиницију родно осетљивог језика (коју нису морали ни да дају, јер не разјашњава ништа):

„’родно осетљив језик’ јесте језик родне равноправности” („Службени гласник РС”, број 4 од 22. јануара 2016. – страна 4. документа)

³⁷ „С о ц и ј а л н и ф е м и н и н а т и в и су суфиксалне именичке изведенице женског рода које имају значење професионалног или неког другог друштвеног статуса, нпр. *христићанка*, *чистијачица*, *шефица* и слично, за разлику од б и о л о ш к и х ф е м и н и н а т и в а, нпр. *јолубица*, *лавица*, *слоница* и сл.

Често именица мушког рода може бити употребљена или са значењем лица мушког пола (*Милош је сџуденџи*) или са значењем лица женског пола (*Милица је сџуденџи*; иако је исправно и *Милица је сџуденџикиња*) или са значењем скупа лица мушког пола и женског пола (*Милош и Милица су сџуденџи*.)” (Piper, Klajn, 2013, str. 54-55).

³⁸ Тако Предраг Пипер и Иван Клајн кажу:

„Постоје и социјални фемининативи изведени из именица мушког рода, нпр. *докторка*, *професорка*, *шефица*, који су у широкој употреби у разговорном стилу, али се мање употребљавају у другим стиливима, а избегавају се у научном и административном стилу. Изван разговорног стила уместо таквих фемининатива обично се употребљавају одговарајуће именице мушког рода у контексту који показује да се те именице односе на особе женског пола, нпр. *Она је одличан професор*.

Има покушаја да се у српски језик уведу социјални фемининативи од свих именица мушког рода, нпр. *боркиња*, *јудачица*, *инвалићкиња*, *књиовојкиња*, *метеоролошкиња* и др., које употребљавају они који сматрају политички нужним да за сваки друштвени статус постоји именица женског рода, а ако је у језику нема, да такву именицу треба направити.” (Piper, Klajn, 2013, str. 55)

А у наведеној Одлуци број 60 Одбора за стандардизацију српског језика, од 24. фебруара 2011. године се оно што поборници употребе родно осетљивог језика траже описује као коришћење „граматичке категорије женског рода” као „средств(а) за обезбеђивање видљивости жена у српском или ... другом језику”, и доприноса недискриминацији и равноправности жена. (<https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>)

Међутим, иако је наведена законска дефиниција (дефиниција из члана 6. став 1. тачка 17. Закона о родној равноправности) нејасна и заправо не одређује шта је то по својој садржини родно осетљиви језик, чини се да је и у тексту Закона о родној равноправности садржан покушај да се одреди шта чини родну осетљивост језика, тј. чиме се она постиже. Намерно кажемо покушај, јер је постигнуто супротно. Наиме, видели смо да је чланом 37. став 1. тачка 4) подтачка (3) Закона у образовању наложено „коришћење родно осетљивог језика, односно језика који је у складу са граматичким родом”. Иако у номотехници реч „односно” по правилу значи „или/и”, чини нам се да је овде законодавац ту реч употребио у значењу „то јест”. Ако је тако, испада да је према Закону родно осетљиви језик заправо „језик који је у складу са граматичким родом”, шта указује на давање неке врсте примата граматичком роду (у односу на нешто друго што не знамо шта је), а граматички род је управо оно што у српском језику не мора нужно бити у складу са полом, односно природним родом субјекта који се означава датом именицом. Дакле, ако се у овој бесмисленој одредби покуша назрети неки смисао, онда тај смисао може да буде само у контрадикцији са оним за шта знамо да се залажу поборници примене родно сензитивног језика.

Интересантно је да члан 6. став 2. Закона о родној равноправности садржи одредбу која је супротна у истом закону садржаном императивном захтеву за примену родно осетљивог језика. Та одредба гласи: „Термини који се користе у овом закону и прописима који се доносе на основу њега, а који имају родно значење, изражени у граматичком мушком роду, подразумевају природни женски и мушки пол лица на које се односе.”³⁹ Дакле, прописује се пракса коришћења термина у мушком граматичком роду који ће подразумевати и женски и мушки природни род, онда се тиме потиरे дејство оних одредби истог закона којима се налаже употреба родно сензитивног језика., тј. језика који управо треба да искорени ту исту праксу.

Нејасност значења појма родно осетљивог језика и његове дефиниције из члана 6. став 1. тачка 17. Закона, контрадикторност обавезивања из члана 37. став 1. тачка 4) подтачка (3) Закона на коришћење у образовању „језика који је у складу са граматичким родом” (чиме се, ваљда, постиже родна сензитивност) са оним што претпостављамо да је била интенција законодавца када је увео обавезу коришћења родно сензитивног језика и коначно нека врста „легализације”, у члану 6. став 2, управо онога што није родно сензитивно по ставовима поборника родне сензитивности

---

³⁹ Одредбе сличне наведеној могу се срести и у другим прописима новијег датума, попут рецимо члана 10. став 2. Закона о равноправности полова из 2009. године („Сл. гласник РС”, бр. 104/2009) који је престао да важи ступањем на снагу Закона о родној равноправности, или у члану 2. Закона о музејској делатности, усвојеног 7. априла 2021. године („Службени гласник РС”, број 35/2021) Ове одредбе су неспретно формулисане и непотпуне јер покривају само ситуације где је граматички род (који не мора нужно одговарати природном роду) мушки, а не и непоклапања женског (па и средњег) граматичког рода са природним родом лица на које се односи. Али ова одредба су иначе и потпуно непотребна и само оптерећује законски текст, јер прописује нешто што се подразумева, будући да је својствено српском језику и у складу је са граматиком српског језика, што је потврђено у Одлуци број 60 Одбора за стандардизацију српског језика, од 24. фебруара 2011. године (<https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>)

језика, чине одредбе Закона о родној равноправности у делу који се односи на обавезу примене родно сензибилног језика конфузним и контрадикторним са самим собом до нивоа непримењивости.

А да је којим случајем примењив, тј. да у њему заиста пише оно што претпостављамо да су аутори тог документа желели да пропишу а нису, овај закон би, поред употребе неприродно компликованог и готово комичног језика убудуће, захтевао и невероватно обимну ревизију постојећих прописа да би се остварио напред цитирани захтев из члана 73. став 1. да се „ускладе одговарајући акти”. Јер, како исправно констатује Одбор за стандардизацију српског језика, „тврђња да употреба генеричког мушког рода угрожава права жена ... би ... подразумевала да су готово сви законодавни акти Републике Србије, почев од Устава, – родно дискриминаторски, јер се у њима не користе доследно облици женског рода”.⁴⁰ Био би то огроман, дуготрајан и ужасно скуп, а бесмислен посао.

Као што смо рекли, језици нису статичне, већ еволутивне категорије и њихова еволутивност се одвија према одређеним законитостима инхерентним сваком језику. Ако се та еволутивност буде одвијала по језику инхерентним законитостима, то ће по природи ствари водити и ка повећању броја социјалних фемининатива, тј. ширењу примене онога што се по свему судећи подразумева под изразом „родно осетљив језик”. Тако Пипер и Клајн кажу:

„У оквиру развојних процеса у српском језику постоји тенденција увећавања броја социјалних фемининатива, односно промене граматичког статуса постојећих фемининатива. Врло је могуће да ће се, на пример, именица *професорка* у стилском погледу сасвим изједначити са именицом *учишљевица* (сада је *професорка* више одлика разговорног начина изражавања, у којем је нормативно сасвим исправна). Могуће је такође да ће неки од новијих фемининатива (нпр. *посланица* ’жена посланик’) временом престати да се осећа као новија реч карактеристична за језик медија и појединаца одређене политичке оријентације. Такве процесе не треба вештачки ни убрзавати ни успоравати” (Piper, Klajn, 2013, str. 55).

Уколико поборници родне равноправности желе да допринесу постизању већег степена „родне сензитивности” језика, треба другим средствима да допринесе поступним суштинским променама у друштву (повећању мере равноправности полова у образовању, на раду и слично), које ће отклањати све облике дискриминације, па

⁴⁰ Тако би, рецимо, у Закону о облигационим односима (“Сл. лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, “Сл. лист СРЈ”, бр. 31/93, “Сл. лист СЦГ”, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС”, бр. 18/2020), у одредбама које регулишу уговор о продаји, речима „купац” и „продавац” морале, као алтернативне, да се додају речи у женском граматичком роду („купкиње” и „продавачице” или „продавкиње”), док би у Закону о основама својинскоправних односа (“Сл. лист СФРЈ”, бр. 6/80 и 36/90, “Сл. лист СРЈ”, бр. 29/96 и “Сл. гласник РС”, бр. 115/2005 – др. закон) речи „држалац” требало додати одговарајућу реч у женском граматичком роду („држиља”, „држалица”, „држачица” или тако нешто), а у прописима, укључујући и Устав Републике Србије („Сл. гласник РС”, бр. 98/2006), који говоре о „носиоцима (јавних) функција” (у Уставу члан 112. став 1. тачка 4), речи „носилац” би морала да се дода одговарајућа реч у женском граматичком роду (вероватно „носиља”) итд.

и оне по основу рода/пола, што ће се сасвим сигурно на природан начин, у складу са језику инхерентним законитостима, одразити и на језик.

Коначно, последња реченица члана 2. тачка 1. Унескове Конвенције о очувању нематеријалног културног наслеђа из 2003. године гласи:

„За потребе ове Конвенције, једино ће се узимати у обзир оно нематеријално културно наслеђе које је у складу са важећим међународним правним инструментима из области људских права, као и са потребом узајамног поштовања заједница, група и појединаца, али и одрживог развоја.”

Да ли ова и сличне одредбе међународних докумената⁴¹ на било који начин ограничавају нашу констатацију да је увођење обавезе коришћења „родно осетљивог језика” у супротности са Уставом и међународним правом прописаном обавезом чувања културног наслеђа, у које језик по нашем мишљењу не само да спада него и има централно место у њему? Апсолутно не. Јер, како је исправно констатовано у наведеној Одлуци број 60 Одбора за стандардизацију српског језика, од 24. фебруара 2011. године:

„Став да је само родно диференциран језик – језик родне равноправности, те да генеричка употреба мушког граматичког рода, или претпоставка да је таква употреба аутоматски „родно неутрална”, нарушава ту равноправност, представља управо банализацију лингвистичке теорије. ...

... Равноправност не зависи од употребе појединих граматичких категорија, већ од контекста у коме су оне употребљене, односно – од значења целине текста.”⁴²

Закључак

Позивање на потребу увођења обавезе коришћења родно осетљивог језика код нас, а затим и најава доношења и коначно и доношење закона који ће ту обавезу и формално увести изазвали су бројне реакције, коментаре и расправе. Поборници обавезе коришћења родно осетљивог језика се позивају на дискриминаторни карактер досадашње језичке праксе и нужност отклањања дискриминације по основу рода кроз интервенцију у сфери језика. Огромна већина стручњака за језик, а и огромна већина грађана, без обзира на то ког су пола, сматра предложене а сада већ и прописане интервенције у сфери језика супротним природи језика, неприхватљивим и истовремено и опасним и комичним. Неки радикалнији поборници родно осетљивог језика ове реакције струке и грађана сматрају за израз мизогиније.

---

⁴¹ А у члану 6. тачка а. Оквирне конвенције Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво стоји:

„Ниједна одредба ове конвенције неће бити протумачена тако да:

а. ограничи или буде у супротности са људским правима и основним слободама заштићеним међународним инструментима, нарочито Универзалном декларацијом о људским правима и Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода; ...”

⁴² <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

Међутим, иако се ради о наметању измена у језику путем закона, готово да није било коментара о томе да ли је такво наметање у супротности са другим прописима веће правне снаге. Наш закључак је да јесте и то са обавезом чувања културног наслеђа прописаном Уставом Републике Србије и одговарајућим међународним уговорима који обавезују Републику Србију. Јер језик је сегмент културног наслеђа и то један од најзначајнијих, на коме своју егзистенцију и опстанак базира и низ других сегмената културног наслеђа.⁴³

Усвајање Закона о родној равноправности доживљено је као тријумф поборника родно осетљивог језика и његове обавезне употребе. Усвојени текст указује на високе и далекосежне амбиције његових аутора и предлагача на плану о коме је реч.

Иако су и предлагач закона и његов доносилац и доносилац указа о његовом проглашењу имали право и дужност да спрече усвајање одредби које су супротне уставној и међународноправној обавези очувања културног наслеђа, што укључује и спречавање увођења насилних промена у сфери језика, то се није десило.

Ипак, наш је закључак да је домет овог закона веома мали када се ради о употреби родно осетљивог језика. Мера нејасноћа и контрадикторности које овај закон садржи је таква, да су одредбе којима се налаже обавезност коришћења „родно осетљивог језика” практично непримењиве.

Чини нам се да је спој великих амбиција и мале стручности одрадио своје, на нашу срећу и на срећу језика. Или је своје одрадио неки добронамерни саботер укључен у израду текста Закона о родној равноправности.

---

⁴³ Или, како је министарка културе у Влади Републике Србије истакла образлажући пред Народном скупштином, 13. септембра 2021. године, циљ Предлога закона о употреби српског језика у јавном животу и заштити и очувању ћириличног писма:
„Првенствени циљ доношења овог закона јесте боље регулисање статуса ћирилице у јавном животу, имајући у виду њен значај и чињеницу да су језик и писмо један од најважнијих делова културног наслеђа и питање идентитета српског народа.”

Branko M. Rakić¹
University of Belgrade, Faculty of Law,
Department of International Law and International Relationship
Belgrade (Serbia)

ILLEGAL CONSTRUCTION IN THE LANGUAGE SPHERE^{2 3}

(Translation In Extenso)

“After all, languages are the soul of culture.”

– Federico Mayor, Director-General of UNESCO, 1998

Abstract: Stating that social action aimed at achieving a higher degree of equality between men and women is necessary and useful, the author questions the validity of the approach in the recently adopted Law on Gender Equality that tries to establish gender equality, among other things, by forced intervention in the language sphere, through imposing the application of the so-called “gender-sensitive language”. Despite the fact that such an approach could hardly contribute to actual equality, this forced intervention in the language sphere is the violation of the language as a segment of intangible cultural heritage, which is contrary to the Constitution of the Republic of Serbia and a number of international acts. Fortunately, the provisions of the Law on Gender Equality regarding the application of gender-sensitive language are inaccurate, unclear and full of internal contradictions to such an extent that it can be said that they are not applicable.

Keywords: gender equality, language, gender sensitivity, cultural heritage, evolution, law, imposition, discrimination

---

¹ branko@ius.bg.ac.rs

² The paper is the result of the research conducted within the scientific and research activity of the Faculty of Law, University of Belgrade, supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

³ Author would like to thank colleague Mina Kuzminac, PhD student at the Faculty of Law, University of Belgrade, and philologist BA, for useful advice regarding linguistic matters.

1. Limitations of legislative authorities of the state in the cultural heritage sphere

Despite its width, the legislative power of the state is not absolute. Legal limitations of the legislative power of the state derive from its constitution⁴ and from international law.

What would happen if, for example, the National Assembly of the Republic of Serbia enacted a law prescribing that all monastery churches in Serbia must be built on by additional 5 metres? Would that provision be legally valid and survive as such in the Serbian legal system?

As a more recent and special provision of the same rank in relation to the provisions in our law regulating the construction and protection of cultural heritage, this norm might derogate those provisions of a more general nature. However, the provision about the construction of additional structures on monastery churches would be contrary to Article 89 of the Constitution of the Republic of Serbia, which, *inter alia*, prescribes the obligation to protect cultural heritage.⁵ In addition, the obligation to protect cultural heritage also derives from corresponding international agreements signed by the Republic of Serbia that, according to the Constitution, produce a greater legal effect than the laws.⁶

2. Who determines what is and what is not cultural heritage?

By the beginning of the 21st century, both international and national regulations had protected exclusively tangible (movable and immovable) cultural heritage,⁷ but at the beginning of the 21st century, the international system of cultural heritage protection

---

⁴ Although the adoption of the constitution is an integral part of that power, when the constitution exists, laws and acts must not be contrary to it.

⁵ Article 89 of the Constitution of the Republic of Serbia (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 98/2006”) reads:

“Everyone shall be obliged to protect natural rarities and scientific, cultural and historical heritage, as well as goods of public interest in accordance with the Law.

The Republic of Serbia, autonomous provinces and local self-government units shall be held particularly accountable for the protection of heritage.”

⁶ Article 194, Paragraphs 2–5 of the Constitution of the Republic of Serbia, regulating the hierarchy of legal acts, reads:

“The Constitution shall be the supreme legal act of the Republic of Serbia.

All laws and other general acts enacted in the Republic of Serbia must be in compliance with the Constitution.

Ratified international treaties and generally accepted rules of the international law shall be part of the legal system of the Republic of Serbia. Ratified international treaties may not be in non-compliance with the Constitution.

Laws and other general acts enacted in the Republic of Serbia may not be in non-compliance with the ratified international treaties and generally accepted rules of the International Law.”

⁷ At that time, the term cultural property or sometimes cultural objects was predominantly used in international documents, cultural heritage, or legacy, as another translation of the same notion, was mentioned only in some provisions, while the document that systematically uses the term cultural heritage/legacy both in its title and throughout its text is UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The reason for this is primarily that it is

included intangible cultural heritage by the adoption of 2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, signed by Serbia as well.⁸ Owing primarily to this Convention⁹, the approach to the cultural heritage protection has changed. Namely, the former objects of protection, i.e. movable and immovable goods, used to be protected due to their inherent aesthetic, artistic and historical values and importance, while the subjective element, or the attitude of human groups creating such heritage, keeping it or in any other manner related to it, were almost not considered at all. With the introduction of intangible cultural heritage protection in the international legal system and national legal systems, this subjective element became the focus of attention. Namely, intangible cultural heritage (i.e. according to the definition from Article 2, Item 1 of the Convention from 2003, “practices, representations, expressions, knowledge, skills, ... hat communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage”) actually exists and survives through people as its holders and cannot, unlike tangible heritage, exist only for itself, and it is the fact that people recognize it as part of their cultural heritage is a determining factor in respect of what is or what is not cultural heritage.

This approach to understanding the issues of cultural heritage has expanded from the sphere of intangible to tangible cultural heritage as well, i.e. cultural heritage in general. Therefore, according to the definition from Article 2 of the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society,¹⁰ the expression “cultural heritage (meaning both tangible and intangible, added by B.M.R.) is a group of resources inherited from the past which people identify, independently of ownership, as a reflection and expression of their constantly evolving values, beliefs, knowledge and traditions”,¹¹ while the same Article introduces the concept of a “heritage community”, the term that “consists of people who value specific aspects of cultural heritage which they wish, within the framework of public action, to sustain and transmit to future generations”.^{12 13}

---

cultural and natural heritage and it is intended to emphasize its significance to humanity, which would be difficult to achieve by using “world natural and cultural goods”.

⁸ On 5th May 2010, the National Assembly of the Republic of Serbia adopted the Law on the Ratification of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (“Official Gazette of the Republic of Serbia – International Agreements”, 1–10, 2010).

⁹ Also in UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions from 2005.

¹⁰ “Official Gazette of the Republic of Serbia – International Agreements”, No. 1 of 21st May 2010.

¹¹ Article 2, Item a) of the Framework Convention.

¹² Article 2, Item b) of the Framework Convention.

¹³ This subjectivization of the very concept of cultural heritage and inclusion of the concept of the heritage-related community in the right to the cultural heritage protection, and the determination of the role of such communities, according to theoreticians, “... signifies that heritage awareness in the future should stem not only from professional expertise but also from the aspirations of population groups which ... are linked by a purposive commitment to specific heritages” (Vicha, 2014, p. 33) or “(c)ultural heritage not only has an objective dimension, but it is particularly important for its subjective dimension, in terms of how it is perceived by individuals and communities as being associated with their cultural identity and their sense of belonging to a community” and “(it) is precisely the intrinsic link between cultural heritage and cultural identity of individuals,

Placing men, i.e. individuals, human communities and groups into the focus of the sphere of the cultural heritage protection resulted in the right of access to cultural heritage and enjoyment of cultural heritage began to be considered and treated as integral part of the human right corpus in international legal acts in the sphere of cultural heritage protection (for more detail see: Rakić, 2020, pp. 1210–1259; Donders, 2020, pp. 379–406; Blake, 2015, pp. 271–312) – as a segment of the right to participate in cultural life of a community, proclaimed in the Universal Declaration of Human Rights from 1948¹⁴ and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights from 1966.¹⁵

As the very definition of the concept of cultural heritage includes the relationship of individuals, groups and communities towards it and as the right of access to cultural heritage and enjoyment of cultural heritage is a human right, that right clearly must exist independently of the will of the state to consider and declare (or not to consider and declare) a certain creation for cultural heritage. In fact, integral part of that human right should also be the right of the holders (an individual, group and community) to ask the state to declare a certain creation, which they find to fulfil subjective and objective conditions and thus makes a segment of cultural heritage, for cultural heritage and enter it as such in an appropriate register (this will be done by the state only if such creation really fulfils the listed conditions), i.e. to participate in what is called “the process of identification” of that cultural heritage.¹⁶ Namely, cultural heritage is cultural heritage on the basis of having appropriate objective and subjective features, while the state (or potentially the international organization) only records it in its act. Intentionally or unintentionally, we must observe that our Law on Cultural Goods from 1994¹⁷ conveniently uses the term “determination”,¹⁸ which is more suitable to the nature of the act in question than the term “declaration”.

---

groups and humankind that justifies the national and international protection and preservation of cultural heritage” (Donders, 2020, pp. 379–380)

¹⁴ Article 27, Paragraph 1.

¹⁵ Article 15, Paragraph 1, Items a) and b).

¹⁶ In the report of Farida Shaheed, the UN Special Rapporteur in the field of cultural rights, of 21st March 2011, submitted to the UN Human Rights Council in compliance with its Resolution 10/23 (Human Rights Council, Report of the independent expert in the field of cultural rights, Farida Shaheed, A/HRC/17/38 of 21st March 2011), it is stated that the scope of authorities of individuals and communities within their (individual and collective) human right of access to cultural heritage and the enjoyment of cultural heritage also includes, among other things, the right to “participate in the identification ...of cultural heritage” (Paragraph 79). Moreover, the elaboration of this authority recommends the following: “No inscription on UNESCO lists relating to cultural heritage or national lists or registers should be requested or granted without the free, prior and informed consent of the concerned communities.” (Paragraph 80, Item c). According to the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, the Parties “undertake to ... encourage” citizens to participate, *inter alia*, in “the process of identification... of the cultural heritage” (Article 12, Item a).

¹⁷ “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 71/94, 52/2011 – other laws, 99/2011 – other law, and 6/2020 – other law.

¹⁸ Therefore, Article 3, Paragraph 1 stipulates the following: “Cultural goods are determined in compliance with the provisions of this Law”, while Chapter IV of the Law (with Articles 47–58) is entitled “Determination of cultural goods”. This Chapter deals with the procedure of adopting acts that determine a creation as a cultural good. Chapter V is dedicated to the entry in the register.

3. Is language cultural heritage?

For a great majority of people, there is no doubt that language is a segment of cultural heritage. By its nature, it is a segment of intangible cultural heritage. After all, what is cultural heritage if not language?¹⁹

As early as 1982, UNESCO Mexico City Declaration on Cultural Policies included both tangible and intangible heritage into its definition of cultural heritage, and ranks language in the first place as one of their elements.²⁰ Moreover, UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, adopted in 1989 as one of the first documents (although non-binding) dealing with intangible cultural heritage, underlining in its Preamble “the ... importance of folklore as an integral part of cultural heritage and living culture”, while its definition of folklore puts language in the first place among the elements constituting it.²¹ From the Final Report from the Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development held in Stockholm from 30th March to 2nd April 1998, it can be seen that this Conference also spoke about language as an important segment of cultural heritage.²² In the text presented at UNESCO International Round Table “*Intangible Cultural Heritage – Working definitions*”, held in Piedmont, Italy, from 14th to 17th March 2001,²³ in

---

It seems that the above-listed international documents under the “identification” of cultural heritage also imply the adoption of an act on determination and entry in the register. However, that is a technical detail and not a major one.

¹⁹ Rieks Smeets, a Dutch linguist, former Chief of the Intangible Heritage Section at UNESCO and Secretary of the Intangible Cultural Heritage Convention, states the following: “When faced with the question as to what domains belong to the Intangible Cultural Heritage, people almost invariably mention language, often alongside music and dance.” (Rieks Smeets, 2004, p. 156)

²⁰ “23. The cultural heritage of a people includes the works of its artists, architects, musicians, writers and scientists and also the work of anonymous artists, expressions of the people’s spirituality, and the body of values which give meaning to life. It includes both tangible and intangible works through which the creativity of that people finds expression: languages, rites, beliefs, historic places and monuments, literature, works of art, archives and libraries.” – Mexico City Declaration on Cultural Policies, Paragraph 23. (https://culturalrights.net/descargas/drets_culturals401.pdf). UNESCO adopted the Mexico City Declaration on Cultural Policies in 1982, during Mundiacult World Conference on Cultural Policies, with the aim of determining new directions of cultural cooperation and closer communication among people.

²¹ “Folklore (or traditional and popular culture) is the totality of tradition-based creations of a cultural community, expressed by a group or individuals and recognized as reflecting the expectations of a community in so far as they reflect its cultural and social identity; its standards and values are transmitted orally, by imitation or by other means. Its forms are, among others, language, literature, music, dance, games, mythology, rituals, customs, handicrafts, architecture and other arts.” – UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, adopted on 15th November 1989 by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paragraph A, accessed on 15th August 2021 on: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13141&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

²² Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 30th March – 2nd April 1998, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998, Paragraphs 27, 52 and 55.

²³ International Round Table “Intangible Cultural Heritage” – Working definitions (Piedmont, Italy, 14th to 17th March 2001)

the process leading towards the adoption of UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage from 2003, UNESCO consultant Janet Blake also included languages in the forms of intangible cultural heritage (*Janet Blake, 2001*).

As it can be seen, prior to the adoption of UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in 2003, a relatively limited number of non-binding documents and debates at the conferences that mentioned intangible cultural heritage, treated language as one of the key forms in which intangible heritage is manifested. After the adoption of the 2003 Convention, things became somewhat more complex – in our opinion, only apparently.

Article 2, Item 1 of UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage from 2003 contains the following definition of immaterial cultural heritage:

“For the purposes of this Convention... the “intangible cultural heritage” means the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity. ...”

The above-mentioned supposed answer of citizens to the question from the heading above confirms that language fits in with this definition – language is definitely a creation (practice, expression, knowledge and skill) that communities, groups and individuals recognize as part of their cultural heritage transmitted from generation to generation and providing communities and groups with a sense of identity and continuity (cf. Šuvaković, 2019). It also includes everything else from the quoted definition.²⁴

However, language as such is not listed among the “domains” in which intangible cultural heritage from the quoted definition is “manifested *inter alia*”, given in the non-taxative list in Article 2, Item 2 of the Convention. In Line a) it is stated that intangible cultural heritage is also manifested in “oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage”. This provision, therefore, does not treat language

²⁴ Namely, Rieks Smeets says:

“... languages are transmitted from generation to generation, they are constantly re-created, they presuppose knowledge and skills, and speech acts can be described in terms of linguistic practices and expressions. Finally, languages as a rule play important if not crucial roles in the identities of groups and individuals.” (Smeets, 2004, pp. 156–157)

Bruno de Witte also states that language completely corresponds to the definition of intangible cultural heritage from Article 2, Item 1 of the Convention. Quoting one sentence after another from that definition, De Witte states that “it seems difficult to argue ... that language of ... communities are not covered by that broad definition”, that it would be “it is hard to deny that the language spoken by the community helps to provide ... sense of identity and continuity”, and that “if a central aim of the Convention, according to its article 1(a), is to safeguard the viability or ensure the revitalization of the intangible cultural heritage, then language would seem an appropriate object of protection, since many of the world’s languages are endangered” (de Witte, 2020, p. 372)

as such as a segment of intangible cultural heritage, but it belongs to intangible cultural heritage only as a vehicle of transmitting (in French, *vecteur*) of intangible cultural heritage.²⁵

Rieks Smeets (Rieks Smeets, 2004, p. 157) and Janet Blake (Janet Blake, 2015, pp. 189-190.), the participants in the preparation of the Convention text, testify about different opinions of the participants in negotiations regarding the treatment of language as a segment of intangible cultural heritage in the Convention text, i.e. about the fact that during the preparation of the Convention text, there was also a proposal (subsequently rejected) to include language as such among examples of intangible cultural heritage.²⁶

Nevertheless, we should disagree with the conclusion that language in itself cannot, according to the Convention or generally speaking, be considered a manifestation of intangible cultural heritage²⁷ – on the contrary, we share the opinion of Bruno De Witte that the above-mentioned “restrictive definition of intangible heritage, in the Convention’s text, ... does not deny that language is an element of cultural heritage, as it would be difficult to do so” (Bruno de Witte, 2020, p. 372). Although language as such is omitted from the list from Article 2, Item 2, that gives the “domains” in which intangible cultural heritage is “manifested *inter alia*”, language as such, as we have already seen, perfectly fits in with the definition of intangible cultural heritage from Article 2, Item 1 of the Convention. In addition, historical interpretation should also include the understanding of the scope of intangible cultural heritage expressed in non-binding documents and at international gatherings before the adoption of the Convention.

There is yet another argument in favour of the fact that language as such is cultural heritage. Every nation, with no exception, has a large number of elements of intangible cultural heritage. The greatest part of those creations could not exist without language, which

---

²⁵ Alternatively, according to Bruno de Witte, “language is protected because, and to the extent that, it gives expression to an element of a community’s intangible cultural heritage other than the language itself” (de Witte, 2020, p. 371).

²⁶ As a reason for that restrictive approach, Bruno de Witte mentions resistance of the states to external interference in domestic cultural policies and the fear that prescribing obligations at this level could flow over into the tricky field of state policy in the field of official language use (Bruno de Witte, 2020, p. 372). In this statement, De Witte cites Ana Vrdoljak (Vrdoljak, 2014, pp. 139-175). Another reason given for not including language as such in the above-mentioned non-taxative list is that including language in international or even national lists of intangible cultural heritage (while the Convention stipulates the establishment of such lists) would inundate those lists with numerous languages existing in the world and create huge costs, which is indicated, according to Rieks Smeets (Rieks Smeets, 2021), by the process of determining criteria of UNESCO program of Proclamation of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity from 2001), the predecessor of the UNESCO Representative list of intangible cultural heritage based on the 2003 Convention. Lucas Lixinski also expresses his opinion that the committee in charge of preparing the Draft Convention from 2003 took care of certainly large costs of protecting all languages as part of heritage (Lucas Lixinski, 2013, p. 162).

²⁷ That is concluded, for example, by Tullio Scovazzi. Namely, pointing to different opinions of the negotiators in the course of adopting the Convention about whether language as such should be included as an element of intangible cultural heritage, he considers the fact that it was not done the basis for the conclusion that, according to the Convention, language as such is not intangible cultural heritage, but only when it is an instrument for manifesting some other intangible heritage (Tullio Scovazzi, 2012, p. 182).

is their holder and transmitter.²⁸ In that state of affairs, taking into account the multitude of various elements of intangible cultural heritage of different nations whose holders/vehicles are the languages of those nations, it may be said that each of those languages, holding and transmitting numerous “oral traditions and expressions” of the nation speaking it, is not the holder/transmitter of intangible heritage in only one of its aspects or segments, but “as such”, it is the transmitter of a broad range of intangible heritage of that nation. It may be said that the sum of manners in which language carries and transmits various other elements of intangible cultural heritage of that nation actually makes that language “as such”.

Finally, the fact that the 2003 Convention does not list language as such as one of the domains in which intangible cultural heritage is particularly manifested, does not constitute an obstacle to the states in doing it in their own national regulations, either implementation regulations of the state parties to the Convention, or the countries that are not parties to the Convention. Therefore, emphasizing the “the importance of the flexible model of the 2003 Convention that allows it to respond to new understandings and novel situations” and indicating the possibility for the state parties to include in their implementation acts the elements that were not explicitly dealt with in the text of the Convention. Janet Blake points out the very example of the languages that are treated as the domain of intangible cultural heritage by a number of African and Latin American state parties to the 2003 Convention in their respective regulations (Janet Blake, 2015. p. 190), while Lucas Lixinski reminds that the African Union also treats languages as an element of intangible cultural heritage (Lucas Lixinski, 2013, pp. 82-83).²⁹ Besides the examples of African and Latin American national regulations, the constitutions of some European countries also speak about languages as such as a segment of intangible cultural heritage, for example the Constitution of Spain³⁰ and the Constitution of France.³¹

²⁸ This connection was pointed out in the most beautiful and succinct way possible by UNESCO Director-General Federico Mayor, warning about the dangers to which languages are exposed, in his opening address at the Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, held in Stockholm from 30th March to 2nd April 1998:

“By developing communication along inegalitarian lines, as it is now doing, globalization will inevitably result in some degree of cultural standardization and uniformity, and we will be the losers. Under the combined effect of urbanization, changes in living environments and lifestyles and the levelling-down that the use of modern technologies often brings in its wake, almost 90 per cent of the world’s languages may disappear and, with them, whole sections of our cultural heritage. After all, languages are the soul of culture. They express more than just languages per se because they come from the depths of the ages, bringing with them the cultural sediment that forms the bedrock of our future. We must not allow them to disappear. We have to protect them.”

– Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 30 March – 2 April 1998, Opening Address by Mr. Federico Mayor, Director-General of UNESCO, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998, p. 82.

²⁹ In order to point to an “example of practical application of this aspect of intangible cultural heritage”, Lixinski quotes an article by Matilda Burden about the Afrikaans Language Museum in Cape Town (Matilda Burden, 2007, pp. 82–91).

³⁰ Article 3, Paragraph 3 of the Spanish Constitution stipulates the following: “The wealth of the different language modalities of Spain is a cultural heritage which shall be the object of special respect and protection.”

³¹ Article 75-1 of the Constitution of France seems to be more restrictive because it refers to regional languages. “Regional languages are part of France’s heritage.” However, we believe that

In the end, we may definitely conclude that languages are quite certainly a segment of intangible cultural heritage, and that is the case with the Serbian language and other languages spoken in the territory of the Republic of Serbia. The obligation to protect language as a segment of intangible cultural heritage derives from the above-mentioned Article 89 of the Constitution of the Republic of Serbia, as well as from international law and, even if we leave as contentions whether that obligation is created by the 2003 Convention, from other documents stipulating the obligation of cultural heritage preservation in a general manner, for example the European Convention on Culture from 1954 or the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society from 2005 etc.

When we speak about language preservation, it does not mean its total freezing and excluding any changes whatsoever. Just as other elements of intangible cultural heritage, language is neither static nor unchangeable, but alive and subject to evolution. As Stadler and others say, “Human languages are a prime example of culturally evolving traits.” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, p. 172). Nevertheless, that evolution must not threaten the essential stability of every language as a prerequisite for normal performance of this social function, and it must proceed in a natural, language-inherent manner and by language-inherent laws, the function of which is very complex.³²

In contrast this scientifically established attitude, the authors of the “Guide to the use of gender-sensitive language in public administration in Serbia” adopted within the campaign in favour of forced intervention for language changes aimed at contributing to gender equality (through imposing the so-called “gender-sensitive language”, despite the above-listed language-inherent laws by which language changes) say:

“Standard language is a normed and prestigious form of language, realized mostly among well-educated native speakers... Language standardization is a matter of agreement of those with the power over language, and it is not part of the language nature to such

---

the mentioned qualification *a fortiori* also applies to the French language, which is, pursuant to Article 2, Paragraph 1 of the Constitution, “the language of the Republic”.

³² Stadler and others also say as follows:

“Human languages ... are made up of socially learned conventions which are constantly being replicated and which exhibit great diversity across the globe. Important aspects of the dynamics of language change are well-understood. Firstly, language change is sporadic. Of all the conventions that make up a single language, at any given point most of them are not undergoing change, but are replicated faithfully, from basic word order patterns down to the pronunciation details of individual words. Languages are transmitted robustly over many generations, a necessary requirement for their use as a tool for communication. Secondly, when a convention does change, individuals will gradually replace an established variant with a new variant.” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, p. 172)

Morten Christiansen and Simon Kirby state the complexity of language evolution in the following way: “Language... is never stationary, changing over time and within populations which themselves are dynamic. It is infinitely flexible and (almost) universally present. It is by far the most complex behavior we know of – the mammoth efforts of 20th century language research across a multitude of disciplines only serve to remind us just how much about language we still have to discover.” (Christiansen, Kirby, 2003, pp. 304–305)

About the evolutive nature of languages and the manner in which they evolve, see, for example Anastasia Thanukos, 2008, as well as Hauser, Chomsky and Tecumseh Fitch, 2002.

an extent. Standardization is the subject of a separate discipline – language planning. Standard language is used in written and oral communication in administration, media, and educational institutions.” (Savić, Stevanović, 2021)

Apart from the frightening connotation of the very expression of “with the power over language”, giving priority to that power over the language nature, even when standardization is concerned, is absolutely unacceptable. Determining what standard language denotes can and must be created solely within the framework of what has been created in a natural course of language creation and change, in compliance with language-inherent laws. Any use of “the power over language” outside those frameworks is violence over language and its undermining as a form of cultural heritage.

Such evolution by language-inherent laws is also a constituent part of language as a segment of cultural heritage. When language is protected as cultural heritage, its inherent evolution is also protected, as well as language-immanent laws by which such evolution is realized and performed.

4. Legal interventions in language for the purpose of “gender equality” in the legislation of the Republic of Serbia

That any discrimination, including gender-based discrimination, is something we should and must decisively fight against is indisputable to every sensible man. That stereotypes potentially constituting the basis for discrimination or creating the atmosphere favouring discrimination must be removed should also be indisputable.

However, even when it comes to useful and unquestionable matters, there is an extent to which we can go and which cannot be crossed, because otherwise there is a risk of a useful matter turning into its opposite. That has exactly happened in the past few years in Serbia, with radical feminist circles (*cf.* AntoniĆ, 2011) striving towards forced imposition of the use of something they call “gender-sensitive language”. In these attempts, they have managed to overcome the resistance of the profession and, most certainly, the majority of the people’s will, and to make a breakthrough into the public sphere, up to the legislation level.

This campaign culminated in the adoption of the Law on Gender Equality on 20th May 2021.³³ This law stipulates (or at least intended to stipulate) the eradication of any deviation of the grammatical gender from the natural gender, i.e. it prescribes the mandatory use of “gender-sensitive language”. All this should be accomplished by using the above-mentioned “power over language”, which someone believed to possess.

In the Serbian language, words have the so-called grammatical gender (noun, pronoun, adjectives, numbers and participles) – masculine, feminine and neuter. That gender is unchangeable in nouns, i.e. every noun has one gender (and is used only in masculine, feminine or neuter gender). When nouns denote living beings, those beings, as a rule, also have their sex, male and female, i.e. male and female natural gender (it is not the gender of the noun itself, but of the being denoted by that noun). The grammatical gender of nouns

---

³³ “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 52/2021

most frequently corresponds to, but not necessarily, to the natural gender of the being denoted by that noun (*cf.* Klajn, 2005, p. 47; Piper & Klajn, 2013, pp. 53–57).

This state of affairs is an inherent feature of the Serbian language (and not only Serbian, but similarly in a number of other languages, e.g. French). Language undergoes evolution by its inherent laws, also following life trends and requirements, so that new words are created too, whereas some nouns that denote living beings have the grammatical gender that corresponds to the sex of those beings, and some do not. Language also reflects social relations, and sometimes changes in the language sphere follow the changes in those relations, but in a slow and subtle process. In return, language can have a certain influence on the formation of social relations, but definitely not the power to change them essentially. On the other hand, the Committee for the Standardization of the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts states:

“The view of the world, cultural system or social system are not conditioned by mere existence or non-existence of certain grammatical categories, therefore they cannot be changed either by their introduction or insistence on their consistent use.”³⁴

In any case, as we have already said, the above-listed interactions and changes in the language sphere occur in a natural and spontaneous manner and are not and cannot be the result of imposition whatsoever. That natural evolutive character of language-inherent laws constitutes, as we have already stated, a segment of language cultural heritage.

The Law on Gender Equality, prescribing forced changes in the language sphere, undermines one of the most important segments of our cultural heritage, i.e. its intangible segment – the Serbian language (as well as other languages that are spoken in Serbia and have appropriate characteristics).

In Article 6, Paragraph 1, Item 17 of the Law on Gender Equality, gender-sensitive language is defined as follows:

“Gender-sensitive language is the language that promotes equality of women and men and an instrument that affects the awareness of those using that language in order to achieve equality, including the change in opinions, attitudes and behaviour within language used in private and professional life.”³⁵

Article 10, Paragraph 3, Item 6) of the Law on Gender Equality stipulates that special measures must ensure “the use of gender-sensitive language in order to influence on the removal of gender stereotypes in the exercise of rights and obligations of women and men”. Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Law, public authorities are obliged, *inter alia*, “to continuously monitor the use of gender-sensitive language in the names of work places, titles

---

³⁴ Decision No. 60 of the Committee for the Standardization of the Serbian Language of 24th February 2011 (the text previously adopted by the Scientific Council of the Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts). Available at: <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

³⁵ We must pay special attention to the fact that this definition indicates (although it is confusing too, and it is difficult to be certain as to what it indicates) that the aim is to introduce “gender-sensitive language” not only at the public level, but also in “private life” of the people. That makes the targeted reach of this Law much greater and its targeted effect more far-reaching.

and professions”. Article 37, Paragraph 1, Item 4), Line (3) of the Law stipulates that in the field of education and upbringing, science and technological development, it is mandatory “to use gender-sensitive language, i.e. language in compliance with the grammatical gender, in textbooks and teaching materials, as well as in certificates, diplomas, classifications, titles, professions and licences, and other forms of educational and upbringing activity”. Pursuant to Article 44, Paragraph 3, “the media are obliged to use gender-sensitive language in reporting”. Article 73, Paragraph 1 stipulates that “the Government, i.e. the relevant autonomous province body and local self-government units are obliged... to harmonize corresponding acts... within six months of the effective date of this law” (it is not stated what they should harmonize corresponding acts with, but obviously it refers to the harmonization with the requirements from the Law). Moreover, Paragraph 2 stipulates the postponed application of the cited Article 37, Paragraph 1, Item 4), Line (3) and Article 44, Paragraph 3, so that these provisions will be applied three years after the adoption of the Law, or from 20th May 2024.

Looking at the above-listed provisions, it remains clear what gender-sensitive language actually is. The definition from Article 6, Paragraph 1, Item 17 of the Law indicates what should be accomplished by the application of gender-sensitive language, but not what it actually is or what its features and content are. There is no legal standard in this respect, and from the official strategic documents adopted (even before the adoption of the law in question) for the purpose of achieving gender equality it is not clear what exactly “gender-sensitive language” is.³⁶

³⁶ For example, the National Strategy for Gender Equality for the period 2016-2020 with the Action Plan for the period 2016-2018, adopted by the Government of the Republic of Serbia, looks back at the unfulfilled expectations from the previous document of the same type and states:

“The application of the policy of equality of opportunity and gender equality implies the use of non-discriminatory, gender-sensitive language. The National Strategy for the improvement of women’s position and gender equality, whose activities refer to the period until 2015, recommended the introduction of non-discriminatory terminology and standardization of the Serbian language regarding the proper use of gender and appropriate expressions in regulations and communication. This recommendation was not implemented.” (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 4 of 22nd January 2016 – page 4 of the document)

Equalizing gender-sensitive language with non-discriminatory language, the authors of this document either reduce the concept of what they consider gender-sensitive language to what eliminates expressions with a truly discriminatory character (which constitute or lead to different treatment in the same situations or to the same treatment in different situations) or they treat the concept of discrimination with unsubstantiated expansion. Moreover, although this document strives for the introduction of something that is a novelty in comparison to the century-long language practice, it calls those novelties, no more no less, “the proper use of gender and appropriate expressions”. Having in mind that the fact pointed to by Stadler and others that “human languages ... consist of socially established conventions that are constantly replicated” (Stadler, Blythe, Smith, Kirby, 2016, p. 172), it is a bit of an exaggeration to consider a non-existent practice in the language sphere proper (only because someone, even with the most human intention, wants to introduce it), while considering century-long practice, i.e. socially established and conventions replicated for centuries – improper. In the end, the above-mentioned National Strategy does not give an answer to what gender-sensitive language is, but, intending, “in the absence of standardized terminology of gender equality, to give a “uniform ... meaning of certain expressions”, offers the following definition of gender-sensitive language (which did not even have to be provide because it does not clarify anything at all):

When the sphere of science speaks about gender-sensitive language, it most frequently refers to what the most outstanding experts on our language have written about on numerous occasions and in an extremely criticizing manner – in the first place, that is the creation of new social femininatives³⁷, so far unknown in the Serbian language, or dissemination of the use of social femininatives that are applied only in some styles (as a rule, more informal) in all language styles.³⁸

However, although the cited legal definition (from Article 6, Paragraph 1, Item 17 of the Law on Gender Equality) is unclear and actually fails to determine what gender-sensitive language contains, the text of the Law on Gender Equality also seems to make an attempt at determining what makes gender-sensitive language, i.e. how it is achieved. Here we deliberately use the word “attempt”, because what was achieved is exactly opposite. Namely, we have seen that Article 37, Paragraph 1, Item 4) Line (3) of the Law prescribes “the use of gender-sensitive language, i.e. language that is in compliance with the grammatical gender” in education. Although in nomotechnics the word “i.e.” as a rule means “and/or”, it seems that here the legislator uses this word in the meaning of “that is/namely”. If that is the case, it turns out that, according to the Law, gender-sensitive language is actually “the language that is in compliance with the grammatical gender”, which points to giving some kind of primacy to the grammatical gender (over something else that we are not familiar with), while the grammatical gender is exactly what does not necessarily need to be in compliance with the sex in the Serbian language, or with the natural gender of the subject denoted by the given noun. Therefore, if one tries to see some sense in this absurd provision, that sense can be only contradictory to what, as far as we know, the proponents of the application of gender-sensitive language strive for.

“gender-sensitive language is a language of gender equality” (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 4 of 22nd January 2016. – page 4 of the document)

³⁷ “Social femininatives are suffix noun derivations of feminine gender with the meaning of a professional or some other social status, e.g. *female Christian, female cleaner, female boss* etc., in contrast to biological femininatives such as *lioness, tigress* etc.

A masculine noun can often be used either to denote a person of male sex (*Miloš is a student*) or to denote a person of female sex (*Milica is a student*; although it is also correct to say: *Milica is a female student*) or to denote a group of persons of male and female sex (*Miloš and Milica are students*)” (Piper & Klajn, 2013, pp. 54–55).

³⁸ Therefore, Predrag Piper and Ivan Klajn say the following:

“There are also social femininatives derived from masculine nouns, which are widely used in collocation style, but less frequently in some other styles, and avoided in scientific and administrative styles. Outside collocation style, instead of such femininatives, corresponding masculine nouns are commonly used in the context that shows those nouns refer to persons of female sex, e.g. She is an excellent teacher.

There have been attempts in the Serbian language to introduce social femininatives of all nouns of masculine gender, which are used by those that find it politically correct and necessary for every social status to have a feminine noun and, if it does not exist in the language, it should be made up” (Piper & Klajn, 2013, p. 55)

In the Decision No. 60 of the Committee for the Standardization of the Serbian Language of 24th February 2011, what the proponents of the use of gender-sensitive language ask for is described as using a “grammatical category of feminine gender” as an “instrument for ensuring visibility of women in Serbian or... another language”, and as a contribution to non-discrimination and equality of women. Available at: <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

Curiously, Article 6, Paragraph 2 of the Law on Gender Equality contains a provision that is contrary to the imperative of the application of gender-sensitive language contained in the same Law. That provision reads: “The terms used in this Law and the regulations based on it, which have a gender meaning and are expressed in the grammatical masculine gender, imply the natural feminine and masculine sex of the person they refer to.”³⁹ Therefore, the practice is prescribed to use terms in the masculine grammatical gender that will imply both feminine and masculine natural gender, which negates the effect of those provisions of the same Law that order the use of gender-sensitive language, i.e. language that should actually eradicate such practice.

The vague meaning of the concept of gender-sensitive language and its definition from Article 6, Paragraph 1, Item 17 of the Law, the contradictory nature of the obligation from Article 37, Paragraph 1, Item 4), Line (3) of the Law to use the “language in compliance with the grammatical gender” in education (which supposedly achieves gender sensitivity) to what we assume as the legislator’s intention when imposing the obligation to use gender-sensitive language and, finally, a sort of “legalization”, in Article 6, Paragraph 2, is exactly what is not gender sensitive according to the attitudes of the proponents of gender-sensitive language. All the above-mentioned makes the provisions of the Law on Gender Equality confusing in the segment referring to the obligatory application of gender-sensitive language, and contradictory to itself to the point of inapplicability.

In case it were applicable, i.e. if it really contained what the authors of the document supposedly wanted but failed to prescribe, this Law would, apart from the use of unnaturally complicated and almost comic language, also call for an unbelievably extensive review of the existing regulations in the future, so as to fulfil the above-cited requirement from Article 73, Paragraph 1 – “to harmonize corresponding acts”. In fact, as it is correctly stated by the Committee for the Standardization of the Serbian Language, “an allegation that the use of the generic masculine gender threatens women’s rights would... imply that almost all legislative acts of the Republic of Serbia, starting from the Constitution, are gender discriminatory, because they do not consistently use the forms of the feminine gender”.⁴⁰ It would be a huge, lengthy and terribly expensive job, but at the same time absurd.

³⁹ The provisions similar to the above-mentioned can be found in other recent regulations, e.g. in Article 10, Paragraph 2 of the Law on Gender Equality from 2009 (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 104/2009) that ceased to be valid by the enactment of the Law on Gender Equality, or in Article 2 of the Law on Museum Activity adopted on 7th April 2021 (“Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 35/2021.). These provisions are awkwardly formulated and incomplete because they cover only those situations where the grammatical gender (that does not necessarily correspond to the natural gender) is masculine, but not the mismatch of the feminine (and even neuter) grammatical gender with the natural gender of the person it refers to. However, this provision is completely unnecessary in any case and only encumbers the text of the Law, because it prescribes something that is implied, having in mind that it is typical of the Serbian language and in line with its grammar, as confirmed in the Decision No. 60 of the Committee for the Standardization of the Serbian Language of 24th February 2011. Available at: <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

⁴⁰ For example, in the Law on Obligations and Torts (“Official Gazette of the SFRY”, No. 29/78, 39/85, 45/89 – decision of the Constitutional Court of Yugoslavia, and 57/89, “Official Gazette of the SRY”, No. 31/93, “Official Gazette of Serbia and Montenegro”, No. 1/2003 – Constitutional

As we have already said, languages are not static, but evolutive categories and their evolution proceeds by certain laws inherent to every language. If that evolution proceeds by language-inherent laws, that will naturally lead to an increasing number of social femininatives as well, i.e. the expanded application of what is, by all odds, understood under the term “gender-sensitive language”. Therefore, Piper and Klajn state the following:

“Within developmental processes in the Serbian language, there is a tendency of increasing the number of social femininatives, or of changing the grammatical status of the existing femininatives. It is quite possible that, for example, the noun *female professor* in terms of style will be almost equalized with the noun *female teacher* (*female professor* is currently rather a feature of the colloquial way of expression, in which it is normatively perfectly correct). It is also possible that some of the more recent femininatives (e.g. *female member of parliament* or ‘woman member of parliament’) will with time cease to be seen as a more recent word characteristic of the media language and individuals of a certain political orientation. These processes should not be artificially accelerated or slowed down.” (Piper & Klajn, 2013, p. 55)

If the proponents of gender equality want to contribute to achieving a higher degree of language “gender sensitivity”, they should use other instruments to contribute to gradual and essential changes in the society (increasing the degree of sex equality in education, at work etc.) – the instruments that will remove all forms of discrimination, including those gender/sex-based, which will almost certainly be reflected on language, in a natural way and in compliance with language-inherent laws.

In the end, the last sentence in Article 2, Item 1 of UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage from 2003 reads:

“For the purposes of this Convention, consideration will be given solely to such intangible cultural heritage as is compatible with existing international human rights instruments, as well as with the requirements of mutual respect among communities, groups and individuals, and of sustainable development.”

Do this and similar provisions of international documents⁴¹ in any manner limit our statement that the introduction of the obligatory use of “gender-sensitive language”

Charter, and “Official Gazette of the RS”, No. 18/2020), in the provisions regulating a sale and purchase agreement, words “buyer” and “seller” would have to be supplemented by alternative words in feminine grammatical gender (“female/women buyers” and “female/women sellers”), while in the Law on Foundations of Property Law Relations (“Official Gazette of the SFRY”, No. 6/80 and 36/90, “Official Gazette of the SRY”, No. 29/96 and “Official Gazette of the RS”, No. 115/2005 – other law), the word “holder” should be supplemented by a corresponding word in the feminine grammatical gender (“female/woman holder” or the like). Moreover, in those regulations, including the Constitution of the Republic of Serbia (“Official Gazette of the RS”, No. 98/2006), that speak about “holders of (public) positions (in the Constitution, Article 112, Paragraph 1, Item 4), the word “holder” would have to be supplemented by a corresponding word in the feminine grammatical gender (“female/woman holder”) etc.

⁴¹ Article 6, Item a) of the Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society stipulates the following:

“No provision of this Convention shall be interpreted so as to:

is contrary to the Constitution and international legally prescribed obligation to protect cultural heritage which, in our opinion, language not only belongs to but in which it also has a central place? Absolutely not. As it has been properly stated in the above-mentioned Decision No. 60 of the Committee for the Standardization of the Serbian Language of 24th February 2011:

“The position that only *gender-differentiated language* is the *language of gender equality*, and that *the generic use of the masculine grammatical gender, or the assumption that such use is automatically “gender neutral”*, *undermine that equality*, constitutes exactly the banalization of the linguistic theory. ...

... Equality does not depend on the use of certain grammatical categories, but on the context in which they are used, or – on the meaning of the entire text.”⁴²

Conclusion

Calling for the necessary introduction of the obligation to use gender-sensitive language in our country, and the subsequent announcement and finally the adoption of the law that will formally introduce that obligation, caused numerous reactions, comments and debates. The proponents of the obligatory use of gender-sensitive language cite the discriminatory character of the former language practice and the necessity of removing gender-based discrimination through intervention in the language sphere. A great majority of language experts, as well as a great majority of citizens, regardless of their sex, find the proposed, and now already prescribed interventions in the language sphere contrary to the language nature, unacceptable and at the same time dangerous and comic. Some more radical proponents of gender-sensitive language consider such response of the profession and citizens an expression of misogyny.

However, although it is the imposition of changes in the language through law, there were almost no comments on whether such imposition is contrary to other regulations with a higher legal effect. Our conclusion is that that it is, while there is an obligation to protect cultural heritage as prescribed by the Constitution of the Republic of Serbia and corresponding international agreements that are binding for the Republic of Serbia. The language is a segment of cultural heritage and also among the most important ones, on which a series of other segments of cultural heritage relies for their existence and survival.⁴³

---

a) limit or undermine the human rights and fundamental freedoms which may be safeguarded by international instruments, in particular, the Universal Declaration of Human Rights and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; ...”

⁴² <https://www.isj.sanu.ac.rs/2018/05/14/jezik-rodne-ravnopravnosti/>

⁴³ Or, as the Minister of Culture in the Government of the Republic of Serbia emphasized in her justification before the National Assembly on 13th September 2021, the Proposal of the Law on the Use of the Serbian Language in Public Life and the Protection and Preservation of Cyrillic Alphabet has the following aim:

“The primary aim of adopting this Law is better regulation of the status of Cyrillic alphabet in public life, having in mind its significance and the fact that the language and the script are one of the most important segments of cultural heritage and a matter of the identity of the Serbian nation.”

The adoption of the Law on Gender Equality was received as the triumph of the advocates of gender-sensitive language and its mandatory use. The adopted text points to high and far-reaching ambitions of its authors and proponents at the level in question.

Although both the law proponent and the lawmaker in charge of issuing a decree about its declaration were entitled and obliged to prevent the adoption of those provisions contrary to the constitutional and international legal obligation of cultural heritage protection, which also includes the prevention of introducing forced changes in the language sphere, it did not occur.

Nevertheless, our conclusion is that the range of this Law is rather small when it comes to the use of gender-sensitive language. The content of this Law is vague and contradictory to such an extent that the provisions stipulating the obligatory use of “gender-sensitive language” are practically not applicable.

It seems that the combination of great ambitions and scarce professionalism has accomplished its task, fortunately for us and for the language. Perhaps this task was accomplished by a well-meaning saboteur involved in the preparation of the text of the Law on Gender Equality.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2011). *The Temptations of Radical Feminism: the Power and Limits of Social Engineering*. Beograd: Službeni glasnik. [In Serbian]
- Blake, J. (2001). Introduction to the Draft Preliminary Study on the Advisability of Developing a Standard-setting Instrument for the Protection of Intangible Cultural Heritage, UNESCO International Round Table *Intangible Cultural Heritage – Working definitions* (Piedmont, Italy, 14 to 17 March 2001). Available at: <https://ich.unesco.org/doc/src/05358-EN.pdf>
- Blake, J. (2015). *International Cultural Heritage Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Burden, M. (2007). Museums and the Intangible. Heritage: the Case Study of the. Afrikaans Language Museum, *International Journal of Intangible Heritage*, Vol. 2, 2007, 82–91.
- Christiansen, M. H. & Kirby, S. (2003). Language evolution: consensus and controversies, *TRENDS in Cognitive Sciences* Vol. 7, No. 7, July 2003, 300–307.
- De Witte, B. (2020). Language as cultural heritage. In F. Francioni, & A. F. Vrdoljak (Eds.), *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law* (371–378). Oxford: Oxford University Press. Oxford Handbooks <https://doi.org/10.1093/law/9780198859871.003.0016>
- Donders, Y. (2020). Cultural Heritage and Human Rights. In F. Francioni, & A. F. Vrdoljak (Eds.) *The Oxford Handbook of International Cultural Heritage Law* (379–406). Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/law/9780198859871.003.0017>
- Hauser, M. D., Chomsky, N., & Fitch, W. T. (2002). The Faculty of Language: What Is It, Who Has It, and How Did It Evolve? *Science*, 298 (5598), 1569–1579. <http://www.jstor.org/stable/3832837>
- Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development (1998). Stockholm, Sweden, 30 March – 2 April 1998, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998.

- Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000113935/PDF/113935engopdf.multi>
- Klajn, I. (2005). *Grammar of the Serbian Language*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. [In Serbian]
- Lenzerini, F. (2011). Intangible Cultural Heritage: the Living Culture of Peoples. *The European Journal of International Law*, Vol. 22, No. 1, 101–120.
- Lixinski, L. (2013). *Intangible Cultural Heritage in International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Mayor, F. (1998). Director-General of UNESCO, Opening Address, Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development, Stockholm, Sweden, 30 March – 2 April 1998, Final Report, CLT-98/Conf.210/5, 31 August 1998. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000113935/PDF/113935engopdf.multi>
- Decision No. 60 of the Committee for Standardization of the Serbian Language (24.02.2011). Naučno veće Instituta za srpski jezik SANU. [In Serbian]
- Piper, P. & Klajn, I. (2013). *Normative Grammar of the Serbian language*. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Savić, S. & Stevanović, M. (2020). *A guide to the use of gender-sensitive language in public administration in Serbia*. Beograd: Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Srbiji. Available at: http://www.zenskstudije.org.rs/pdf/knjige/vodic_za_rodno_osetljiv_jezik.pdf [In Serbian]
- Scovazzi, T. (2012). The Definition of Intangible Cultural heritage. In Silvia Borelli, Federico Lenzerini (eds.) *Cultural Heritage, Cultural Rights, Cultural Diversity: New Developments in International Law* (179–200). Leiden: Nijhoff
- Smets, R. (2004). Language as a Vehicle of the Intangible Cultural Heritage, *Museum International*, No. 221–222 (Volume 56, Issue 1–2), 156–165.
- Stadler, K., Blythe, R., Smith, K. & Kirby, S. (2016). Momentum in language change: A model of Self-Actuating S-shaped curves, *Language Dynamics and Change*, vol. 6, no. 2, 171–198. <https://doi.org/10.1163/22105832-00602005>
- Šuvaković, A. (2019). Communication as Necessary Factor of a Collective Remembrance of the Common Life on Example of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 70, no. 171 (3/2019), 327–339. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1971327S> [In Serbian]
- Thanukos, A. (2008). A Look at Linguistic Evolution, *Evo Edu Outreach*, 281–286. <https://doi.org/10.1007/s12052-008-0058-3>
- Vedoljak, A. (2014). “Human rights and cultural heritage in international law”. In F. Lenzerini and A. F. Vrdoljak (eds.) *International law for common goods: normative perspectives on human rights, culture and nature* (139–175). Oxford: Hart Publishing, Studies in international law, Vol. 50.
- Vicha, O. (2014). The Concept of the Right to Cultural Heritage within the Faro Convention, *International and Comparative Law Review*, Vol. 14, No. 2, 25–40. <https://doi.org/10.1515/iclr-2016-0049>